

ЗАКОНОМІРНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ЗІ СТАРШИМИ ДОШКІЛЬНИКАМИ

REGULARITIES OF THE USE OF INTEGRATING FORMS OF ORGANIZATION OF WORKING WITH OLDER PRESCHOOLS

Стаття присвячена актуальним проблемам упровадження інтеграційних форм роботи в освітній процес закладів дошкільної освіти. Визначено теоретичне підґрунтя проблеми навчальної інтеграції в педагогіці. Зокрема, розкрито сутність таких понять, як закономірність, інтеграція, інтегрований підхід, метод, прийом, форма організації навчання, чинники інтеграції. Простежено історію розвитку поняття «інтеграція». Окреслено переваги й недоліки інтегрованого підходу. Надано наукове обґрунтування виявлених закономірностей педагогічної інтеграції, правомірності й результативності її застосування в дошкільній освіті. Показано, що впровадження принципу інтеграції в дошкільну освіту передбачає формування єдиної картини світу у дитини дошкільного віку, а становлення дитячої картини світу як цілості визначає не тільки шлях інтелектуального розвитку дитини, але й зумовлює розвиток її творчого потенціалу, формує спосіб сприймати світ образно. Встановлено, що у процесі інтеграції освітніх ліній здійснюється пізнавально-мовленнєвий, художньо-естетичний, фізичний, соціально-особистісний розвиток. Основна увага зосереджується на характеристиці систематичних чинників інтеграції в дошкільній освіті, зокрема виокремлено такі чинники, як: інтеграція освітніх ліній на основі календарно-тематичного планування; інтеграція основних видів діяльності дітей дошкільного віку; інтеграція форм навчання і виховання дошкільнят, інтегровані пізнавальні завдання; формування інтегральних якостей особистості як результату освітньої діяльності. Виділено оптимальні форми застосування інтеграційного підходу в освітньому просторі закладу дошкільної освіти. Доведено, що однією з переваг організації спільної діяльності суб'єктів освітнього процесу є створення умов для пошукової діяльності дітей у вирішенні інтегрованих пізнавальних завдань у проектній діяльності.

Ключові слова: дошкільна освіта, закономірність, інтеграція, метод, прийом, форма.

The article is devoted to actual problems of introduction the integrative forms of work in educational process of preschool education institutions. It is determined the theoretical basis of the problem of educational integration in pedagogy. In particular, the essence of such concepts as regularity, integration, integrated approach, method, admission, form of training organization, factors of integration are revealed. The advantages and disadvantages of an integrated approach are outlined. The scientific substantiation of revealed patterns of pedagogical integration, legitimacy and effectiveness of its use in preschool education is provided. It is shown that the introduction of the principle of integration into preschool education involves the formation of a single picture of the world in a child of preschool age. It is proved that the formation of the children's picture of the world as a whole determines not only the path of intellectual development of the child, but also determines the development of his creative potential, shapes the way to perceive the world figuratively. It is established that in the process of integration the educational lines, cognitive-speech, artistic-aesthetic, physical, social and personal development is carried out. The main focus is on the characterization of systemic factors of integration in pre-school education, in particular the following factors: integration of educational lines on the basis of calendar-thematic planning; integration of the main activities of preschool children; integration of education forms and upbringing of preschool children, integrated cognitive tasks; formation of integral personality traits as the end result of educational activity. The optimum forms of application of the integration approach in the educational space of the preschool education institution are highlighted. It is proved that one of the advantages of organizing joint activity of the subjects of the educational process is the creation of conditions for the search activity of children in solving integrated cognitive tasks in the project activity.

Key words: preschool education, pattern, integration, method, admission, form.

УДК 373.211.24

Козак Л.В.,докт. пед. наук, доцент,
професор кафедри дошкільної освіти
Київського університету імені Бориса
Грінченка**Бухал Л.Г.,**магістрант спеціальності
«Дошкільна освіта»
Київського університету
імені Бориса Грінченка**Нікітіна Н.Д.,**вихователь-методист
Закладу дошкільної освіти № 447
міста Києва**Постановка проблеми у загальному вигляді.**

Методологічні основи будь-якого педагогічного явища припускають виявлення закономірностей і принципів організації освітнього процесу в закладах освіти. Значущим теоретичним результатом для дослідження організації інтегрованого процесу в закладах дошкільної освіти є виявлення і характеристика закономірностей досліджуваного педагогічного феномену, що дозволяють: розкрити його практичну сутність; визначити вимоги та правила ефективного здійснення; обґрунтувати вибір методів і засобів оперування з ним суб'єктів педагогічного процесу; задати характеристики результату з використанням досліджуваного феномену. Таким чином, актуальність теми дослідження

зумовлена необхідністю виділення педагогічних закономірностей використання принципу інтеграції у просторі дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У дошкільній педагогіці сьогодні накопичено значний теоретичний і практичний матеріал із проблеми взаємозв'язку видів дитячої діяльності з позицій комплексного та інтегрованого підходів (Н.Н. Ветлугіна, Т.Г. Казакова, С.П. Козирева, Т.С. Комарова, Г.П. Новікова, Т.О. Піроженко та ін.). Взаємозв'язок різних видів дитячої діяльності відображений у змісті різних видів занять, серед яких виділені інтегровані заняття (Н.В. Гавриш, Л.А. Горшунова, О.М. Клементьєва, С.П. Козирева, Т.С. Комарова, Г.З. Ушакова та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблемам інтеграції в педагогіці та освіті присвячено багато досліджень, педагогічних в т. ч., наукових монографій, статей і методичних розробок. Водночас дослідження педагогічних закономірностей використання принципу інтеграції у просторі дошкільної освіти має ситуативний характер, а закономірності застосування інтеграційних форм організації роботи з дошкільниками залишаються недостатньо дослідженими, що й визначило актуальність проблеми дослідження.

Мета статті – визначення й обґрунтування провідних закономірностей використання інтеграційних форм роботи зі старшими дошкільниками.

Поставлена мета зумовлює необхідність виконання таких завдань:

1. Опрацювати теоретичні джерела з теми дослідження.

2. Охарактеризувати системотвірні чинники інтеграції в дошкільній педагогіці.

3. Виділити оптимальні форми застосування інтеграційного підходу в освітньому просторі ЗДО.

Виклад основного матеріалу. У загальнонауковому плані закономірність – це об'єктивно наявний, повторюваний, значущий зв'язок явищ суспільного життя або етапів історичного розвитку. Будучи результатом сукупної дії безлічі законів, він відображає багато зв'язків і відносин, тоді як закон однозначно висловлює наявність певного зв'язку.

Інтеграція – це продумано вибудований процес навчання і виховання, який сприяє переосмисленню загальної структури організації навчання, підготовки дітей до процесу сприйняття, розуміння й осмислення інформації, формування понять і уявлень про взаємодію всіх процесів у світі як єдине ціле.

Реалізація принципу інтеграції передбачає організацію цілісного процесу. Цілісність створюється за рахунок синтезу, об'єднання різних елементів освітнього процесу дитячого садка в єдине ціле, таких як: різні види дитячої діяльності (спільної та самостійної; безпосередньої освітньої діяльності та діяльності дітей у режимних моментах), різних видів взаємодії (дитина – педагог, дитина – дитина, педагог – дитина – батько), різних освітніх сфер і забезпечення єдиної лінії розвитку кожного дошкільника (фізичний розвиток, соціально-особистісний розвиток, художньо-естетичний розвиток, пізнавально-мовленнєвий розвиток).

Впровадження принципу інтеграції в дошкільну освіту передбачає формування єдиної картини світу у дитини дошкільного віку. Розрізнені, уривчасті знання про навколишній світ, які руйнують уявлення дошкільника про світ, є безсистемними і не сприяють повноцінному сприйняттю життя.

На думку Р.М. Чумічової: «У процесі свого індивідуального культурного розвитку дошкільник, повто-

рюючи еволюцію пізнання світу в історії людства, проходить такі стадії: від сприйняття світу як середовища задоволення власних потреб і відсутності цілісного образу «Я» до пізнання навколишнього світу в загальних взаємозв'язках і взаємозалежностях і розуміння себе як особистості. Становлення дитячої картини світу як цілості визначає не тільки шлях інтелектуального розвитку дитини, але й зумовлює розвиток її творчого потенціалу, формує спосіб сприймати світ образно» [9]. Єдина картина світу – це цілісне, системне усвідомлення дитиною навколишнього світу: світу речей, явищ, людського спілкування і взаємодії, взаємозв'язку, різноманітних видів діяльності.

Доцільність реалізації принципу інтеграції в дошкільній освіті пояснюється синкретичною природою дитини дошкільного віку, яка у власному пізнанні світу «йде одночасно у різних напрямках» і має здатність до цілісного світосприймання за допомогою чутливих інформаційних каналів. Психологи, фізіологи, педагоги, аналізуючи пізнавальну сферу дошкільника, зазначають цілісність дитячої психіки, вказують на синкретизм дитячих уявлень про світ як основну якість дитячого мислення, зокрема особливості розвитку здатності до узагальнення у дошкільнят (Л. Венгер, О. Запорожець, С. Рубінштейн та ін.), водночас глобальність і слабку диференційованість психічних процесів (Л. Виготський, Е. Клапаред, К. Коффа, Ж. Піаже) і загалом характерне для дошкільників домінування процесів інтеграції (синтезу) над процесами диференціації (аналізу) (М. Под'яков, О. Под'яков).

Інтегрований підхід дає змогу, не знижуючи програмних вимог, зробити процес цілеспрямованого пізнання захоплюючим, цікавим для дошкільнят, оптимізувати його за рахунок переструктурування змісту навчання і принципового оновлення структури і характеру занять.

Специфіка інтегрованого навчання створює сприятливі умови для вияву творчості вихователів і дітей. Вона забезпечує певну свободу дій у розкритті теми, змісту, засобів, що використовуються на заняттях. Цей вибір може визначатися як перспективними, так і поточними дидактичними, виховними і розвивальними завданнями.

Інтегрований підхід у навчанні, безперечно, сприяє розширенню соціально-пізнавального досвіду дітей, інтенсивному розвитку когнітивних процесів; формуванню допитливості, активного ставлення до подій і явищ дійсності; сприяє становленню особистості в суспільних відносинах і загалом забезпечує дошкільну зрілість. Однак варто пам'ятати, що інформативність і привабливість змісту навчального матеріалу самі собою не забезпечують ефективності його засвоєння і розвитку окремих сторін особистості дошкільника. Для цього необхідне стратегічне бачення віддалених і близьких цілей, ретельний добір засобів,

методів і прийомів навчально-виховної роботи у структурі цілісної дидактичної системи.

Інтегрований підхід передбачає:

– створення у дошкільника цілісного уявлення про навколишній світ (тут інтеграція розглядається як мета навчання). Внаслідок такої інтеграції дитина одержує ті знання, які відображають зв'язаність окремих частин світу як системи, бо дитина з перших кроків представляє світ як єдине ціле, в якому всі елементи зв'язані;

– знаходження загальної платформи зближення наочних знань (тут інтеграція – засіб навчання). На стику вже наявних традиційних наочних знань діти одержують дедалі нові й нові уявлення про явища навколишнього світу, систематично доповнюючи їх і розширюючи;

– розвиток особистості дошкільника: інтеграція в навчанні характеризується діалектичним характером сучасного наукового стилю мислення. Для дітей спостереження об'єкта, який вивчається, не залишається ізольованим елементом. Дошкільник, порівнюючи, будуючи висновки, мислить про цей об'єкт у різносторонній сфері уявлень і понять, що актуалізуються завдяки різносторонньому сприйняттю цього предмета. Встановлення зв'язків між різними формами розумових процесів і наочною дією забезпечує цілісність діяльності дітей, її системність.

Організація інтегрованого процесу в ЗДО забезпечує цілісний розвиток дитини і формування у неї інтегральних особистісних якостей. У процесі інтеграції освітніх ліній здійснюється пізнавально-мовленнєвий, художньо-естетичний, фізичний, соціально-особистісний розвиток.

Під пізнавально-мовленнєвим розвитком розуміємо цілеспрямований процес руху дитини до цінностей пізнання навколишнього світу різноманітними способами та самоствердження своєї індивідуальності в гармонійній взаємодії свого світу зі світом іншого.

Художньо-естетичний розвиток дошкільника трактується як цілеспрямований освітній процес, спрямований на творення й актуалізацію неповторного світу почуттів і емоцій дитини. Він націлений на відкриття, самовираження образу «Я», на саморух власного потенціалу до оригінального творчого продукту діяльності [3].

Фізичний розвиток дошкільника – це розвиток спритності, сили волі, фізичної активності дитини засобами фізичної культури та спорту.

Соціально-особистісний розвиток дитини дошкільного віку визначається як цілеспрямований процес безперервного й органічного соціально контролюваного входження дитиною в соціум, процес засвоєння нею соціальних норм і культурних цінностей за безпосередньої участі значущого дорослого, на підставі чого відбувається самопізнання і самозіміна людини вже на ранньому етапі онтогенезу.

Ці лінії розвитку не народжуються самі по собі. Вони є результатом постійного, контрольованого супроводу дитини дошкільного віку з боку значущого дорослого. Синтез цих ліній розвитку забезпечує перехід від нижчого щабля розвитку до вищого, визначаючи нове якісне просування дитини в пізнанні навколишнього світу, коли набувається особистісний і соціальний досвід.

Інтеграція освітнього процесу забезпечується за рахунок системотвірних чинників. Необхідно виділити системотвірні чинники інтеграції як «робочої одиниці», яким може бути будь-який компонент змісту освіти або процесу, якісні характеристики його учасників. Таким системотвірним чинником у дошкільній освіті постають освітні лінії [2].

Другим системотвірним чинником є інтеграція освітніх ліній на основі календарно-тематичного планування: вибір певної теми визначає і підбір до неї освітніх ліній, які всебічно розкриють дитині їх зміст. Кожна приблизна програма пропонує свою тематику планування з урахуванням знаменних дат і сезонних подій, але освітня установа вносить свої корективи у вибір тематики, спираючись на певні етнокультурні умови.

Перша умова – реальні події, що відбуваються в навколишньому світі та викликають інтерес дітей (яскраві природні явища і суспільні події, свята).

Друга умова – уявні події, описувані в художньому творі, який вихователь читає дітям. Це потужний системотвірний чинник, як і реальні події.

Третя умова – події, спеціально «змодельовані» вихователем (виходячи з розвиваючих завдань). Це показ у групі предметів, раніше не відомих дітям, із незвичайним ефектом або призначенням, які викликають непідробний інтерес і дослідницьку активність (Що це таке? Що з цим робити? Як це діє?).

Четверта умова – події, що відбуваються в житті вікової групи, зацікавлюють дітей і призводять до вироблення стійких інтересів, які закорінені в засобах масової комунікації та іграшкової індустрії (наприклад, захоплення динозаврами і т. ін.)

Всі ці умови можуть використовуватися вихователем для гнучкого проектування цілісного освітнього процесу. Кожна тема може реалізовуватися від 1–2 днів до 1–2 тижнів.

Третім системотвірним чинником є інтеграція основних видів діяльності дітей дошкільного віку: пізнавально-дослідницької, трудової, художньо-творчої, комунікативної, рухової. Діяльність як психологічна основа інтеграції здатна об'єднувати в собі розрізнені компоненти і бути інтегратором всіх інших діяльностей.

Деякі науковці при інтеграції різних видів діяльності пропонують створення синтетичних діяльнісних блоків. У дошкільній освіті доречно розглядати гру як інтегратора всіх видів діяльності дитини. Внаслідок освоєння інтегративної діяль-

ності у дитини формуються цілісні соціальні та психологічні утворення, такі як інтегровані способи діяльності, що легко переносяться з однієї сфери в іншу, індивідуальний стиль діяльності [4].

Як четвертий чинник можна виділити формування інтегральних якостей особистості як результату освітньої діяльності ЗДО [5]. За своєю суттю особистість є цілісною, системною. Людина у процесі особистісного становлення поступово набуває самостійності як здатності до автономного існування і стає соціально активною, тобто здатною створювати і підтримувати свої відносини із середовищем. Інтегральна індивідуальність кожної особистості складається у процесі виховання, розвитку та навчання.

Чітко виділеними є лінії виховання: духовно-моральне, громадянське, патріотичне, гендерне виховання, а також виховання здорового безпечного способу життя. Це єдині виховні процеси, орієнтовані на виховання громадянина, який любить свій народ і Батьківщину, толерантно ставиться до культури, традицій і звичаїв інших народів. Також варто відзначити лінії розвитку дітей дошкільного віку: фізичний, соціально-особистісний, пізнавально-мовленнєвий, художньо-мовленнєвий. Безсумнівно, інтеграція освітньої діяльності повинна і враховувати, і забезпечувати процеси виховання і розвитку.

П'ятим системотвірним чинником інтеграції постає об'єднання форм навчання і виховання дошкільнят. Щоб якісно реалізувати принцип інтеграції в закладі дошкільної освіти, необхідно виділити форми інтеграції, які протягом одного дня (або декількох днів) забезпечуватимуть і синтез освітніх ліній, і взаємозв'язок різних видів діяльності, і формування інтегральних якостей особистості дошкільника у процесі виховання, розвитку на основі календарно-тематичного планування.

Форми інтеграційного процесу характеризують кінцевий продукт, який отримує нові функції, і нові взаємини педагога і вихованця, і навіть батьків протягом одного дня, тижня. Такими інтеграційними формами в ЗДО можуть виступати спільні творчі проекти, свята, експерименти, подорожі, екскурсії, сюжетно-рольові ігри [8].

Особливість організації інтегрованого процесу в дошкільному навчальному закладі така, що всі перераховані форми не можуть існувати в чистому вигляді, вибір певної теми передбачає також їх інтеграцію.

Наприклад, тема «Мамине свято» визнає вибір таких освітніх сфер, як «Соціалізація», «Комунікація», «Пізнання», «Музика», «Праця», «Читання художньої літератури», «Художня творчість», а також видів діяльності: художньо-творчої, ігрової, читацької, пізнавально-дослідницької.

Єдиною організаційною формою може бути тематичний день або свято. Протягом дня діти

читають твори про маму, самі малюють портрети мам, роблять виставку портретів, розповідають про професії мам, майструють подарунок для мами – аплікаційну листівку, слухають музичні твори, присвячені мамам (наприклад, Ф. Шуберта «Ave Maria»), організують спільно з дорослими концерт для мам, беруть участь у проекті «Мамині наряди» або «Господарочка». У такий день корисна зустріч з однією з мам, яка поділиться з дітьми секретами того, як вона готує улюблені ласощі для сина чи доньки (секрети можуть бути різні). Діти не тільки занурюються в атмосферу спільного свята, а й засвоюють ідеальні риси сучасної жінки, такі як ніжність, дбайливість, ласка, доброта; вчать цінувати і поважати свою маму. Тут наявне духовно-моральне і гендерне виховання, соціальний, особистісний, художньо-творчий, пізнавально-мовленнєвий розвиток, а також формування у дітей таких якостей, як активність, допитливість, емоційна чуйність, креативність.

Тема «Моя сім'я» (старший дошкільний вік) передбачає як провідну форму вибір проекту, який організовується на основі інтеграції освітніх сфер: «Здоров'я», «Фізична культура», «Пізнання», «Музика», «Праця», «Читання художньої літератури», «Комунікація», «Безпека», «Художня творчість», «Соціалізація». Проект великий, тому його виконання може тривати протягом 3–5 днів.

Системотвірним чинником інтеграції освітніх ліній може служити складання «Генеалогічного дерева» (в контексті минулого і майбутнього) спільно з батьками, його представлення та захист кожною родиною, в якому розповідається не тільки про членів сім'ї, а й про їхні права, обов'язки, професії, про вік і навіть зростання членів сім'ї; а також захист міні-проекту «Сімейні традиції та захоплення», в якому діти разом із батьками у вільній формі (рисунок, танець, фотографії, драматизація) представляють хобі членів родини. До своїх проектів діти разом із батьками підбирають прислів'я і приказки, які найбільше характеризують сім'ю [7].

Шостим системотвірним чинником інтеграції може бути пізнавальна задача, яку діти самі обирають для відкриття явищ навколишнього світу. Інтегрована пізнавальна задача – це така проблемна задача, що включає суб'єкти освітнього процесу в діяльність зі встановлення та засвоєння зв'язків між структурними елементами освітніх сфер. Інтегровані пізнавальні завдання відображають загальнонауковий рівень пізнання, який фіксує відношення об'єктивного світу: «система – функція», «будова – властивість», «явище – сутність» та ін.

Висновки. Отже, в ході дослідження були визначені й обґрунтовані провідні закономірності використання інтеграційних форм роботи з дошкільниками. Було доведено, що однією з переваг організації спільної діяльності суб'єктів освітнього процесу

є створення умов для пошукової діяльності дітей у вирішенні інтегрованих пізнавальних завдань. Організація спільного творчого пошуку сприяє розвитку природної допитливості, формує цілісну картину світу, збагачує життєвий досвід дитини. Крім того, у дітей розвиваються такі риси особистості, як допитливість, дбайливе і шанобливе ставлення до продуктів праці багатьох людей. Таким чином, інтеграція як багатогранне явище об'єднує в нове співтовариство дітей, педагогів, батьків. Такому єднанню сприяє створення спільних проєктів, проведення свят, розваг, екскурсій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Данилюк А.Я. Теория интеграции образования. Ростов-на-Дону, 2000. 440 с.
2. Дружинин В.Н. Психология способностей : избранные труды / отв. ред. : А.Л. Журавлев, М.А. Холоднов, В.Д. Шадриков. Москва : РГБ, 2009. 652 с.
3. Кедров Б.М. О синтезе наук. *Вопросы филологии*. 1973. № 3. С. 81–85.
4. Машовець М.А. Сучасні підходи до організації педагогічної взаємодії дошкільного навчального закладу та батьків вихованців. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Наукові записки РДГУ*. 2011. Вип. 2 (45).
5. Сухарева Л.С. Піклуємось разом. Робота з батьками дошкільників. Харків : Основа: Тріада, 2008. 128 с.
6. Терентий М.А. Интегрированная концепция прикладной системы школьных социально-гуманитарных предметов. *Интеграция развития*. Москва, 2004. 350 с.
7. Тонкова Ю.М. Современные формы взаимодействия ДОУ и семьи. *Проблемы и перспективы развития образования*. Пермь : Меркурий, 2012. С. 71–74.
8. Фельдштейн, Д.И. Детство как социально-психологический феномен и особое состояние развития. *Вопросы психологии*. 1998. № 1. С. 54.
9. Чумичева Р.М. Ценностно-смысловое развитие дошкольников (на материале истории и культуры Донского края). Ростов-на-Дону, 2005. С. 43.